

FELSEFE DÜNYASI

2023 KIŞ/WINTER Sayı/Issue: 78

FELSEFE / DÜŞÜNCE DERGİSİ

Yerel, süreli ve hakemli bir dergidir.

ISSN 1301-0875

Sahibi/Publisher

Türk Felsefe Derneği Adına Başkan
Prof. Dr. Murtaza Korlaelçi

Türk Felsefe Derneği mensubu tüm Öğretim üyeleri (Prof. Dr., Doç. Dr., Dr. Öğr. Üyesi) Felsefe Dünyası'nın Danışma Kurulu/Hakem Heyetinin doğal üyesidir.

Felsefe Dünyası, her yıl Temmuz ve Aralık aylarında yayımlanır. 2004 yılından itibaren Philosopher's Index ve TÜBITAK ULAKBIM/TR DİZİN tarafından dizinlenmektedir.

Felsefe Dünyası is a refereed journal and is published biannually. It is indexed by Philosopher's Index and TUBITAK ULAKBIM/TR DİZİN since 2004.

Editör/Editor

Prof. Dr. Hasan Yücel Başdemir (Ankara Üniversitesi)

Yazı Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Murtaza Korlaelçi (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Celal Türer (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Hasan Yücel Başdemir (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Levent Bayraktar (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Doç. Dr. Muhammet Enes Kala (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Doç. Dr. Fatih Özkan (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Arş. Gör. Buğra Kocamusaoğlu (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Alan Editörleri/Section Editors

Prof. Dr. Ahmet Emre Dağtaşoğlu (Trakya Üniversitesi)

Doç. Dr. Fatih Özkan (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Doç. Dr. Mehmet Ata Az (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Doç. Dr. Sebile Başok Dış (Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Doç. Dr. Nihat Durmaz (Selçuk Üniversitesi)

Dr. Mehtap Doğan (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Dr. Muhammet Çelik (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

Dr. Kenan Tekin (Boğaziçi Üniversitesi)

Dr. Nazan Yeşilkaya (Şirnak Üniversitesi)

Yazım ve Dil Editörleri/Spelling and Language Editors

Zehra Eroğlu (Ankara Üniversitesi)

Abdussamet Şimşek (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

Ahmet Hamdi İşcan (Ankara Üniversitesi)

Hatice İpek KESKİN (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

Fiyatı/Price: 150,00 TL | **Basım Tarihi :** Aralık 2023, 300 Adet

Adres/Address

Necatibey Caddesi No: 8/122 Çankaya/ANKARA

Tel: 0 (312) 231 54 40

<https://dergipark.org.tr/pub/felsefedunyasi>

Hesap No / Account No: Vakıf Bank Kızılay Şubesi

IBAN: TR22 0001 5001 5800 7288 3364 51

Tasarım / Design: Turku Ajans

Baskı / Printed: Rebrobir Matbaa
1514. Sokak, No: 23, 06378 İvedik OSB
Yenimahalle / Ankara

Tel: 0(312) 395 20 29 | **Sertifika No:** 47381

APRİORİ BİLGİNİN OLANAĞI ÜZERİNE BİR İNCELEME*

Felsefe Dünyası Dergisi, Sayı: 78, 2023, ss. 140-155.

Geliş Tarihi: 18.09.2023 | Kabul Tarihi: 03.12.2023

DOI: 10.58634/felsefedunyasi.1362536

Araştırma Makalesi

Çağdaş Burak KARATAŞ**

Giriş

Apriori bilginin nasıl olanaklı olduğuna ilişkin tek bir açıklamadan söz etmek zordur. Apriori bilgi için verilen genel tanıma göre, deneyime başvurmaksızın edinilebilen bilgiler veya anlamı yalnızca önermenin kendisine bakılarak anlaşılan önermeler aprioridir.¹ Bu tanım farklı açıklamalarla desteklenmektedir. Bir açıklama, deneyimden bağımsız bir bilginin doğuştan olduğunu iddia etmektedir.² İkincisi, doğuştan bilgi gibi bir duruma başvurmadan, deneyimden türetilen kavramlar arasındaki içerilme ilişkisi yoluyla bir apriorilik olabileceği iddiasıdır.³ Üçüncü bir iddiaya göre ise apriori bil-

* Bu çalışmanın ilk halini, 12 Mayıs 2023'te Van Yüzüncü Yıl Üniversitesinde gerçekleşen XII. Mantık Çalıştayında sunulmuştur.

** Arş. Gör., Marmara Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü Sistematiği Felsefe Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0001-5785-7230, e-mail: karatascagdasb@gmail.com

1 Bkz. Bruce Russell, "A Priori Justification and Knowledge," The Stanford Encyclopedia of Philosophy, ed. Edward N. Zalta, (Yaz 2020), erişim 13 Eylül 2022, <https://plato.stanford.edu/archives/sum2020/entries/apriori/>.

2 Örneğin Leibniz'e göre bilginin kaynağı olan sayı, varlık gibi ideler insanda doğuştan vardır. Bkz. G.W. Leibniz, New Essays on Human Understanding, çeviren ve düzenleyen: Peter Remnant ve Jonathan Bennett, (Cambridge: Cambridge University Press, 1996), 85-86. Çağdaş dönemde de insanın nesnelere kendileriyle aynılığı veya basit düzeyde toplama-çıkarma gibi doğuştan gelen bilgileri olduğu iddia edilebilmektedir. Bkz.: Jerry Samet ve Deborah Zaitchik, "Innateness and Contemporary Theories of Cognition," The Stanford Encyclopedia of Philosophy, ed. Edward N. Zalta, (Güz 2017), erişim 18 Ocak 2023, <https://plato.stanford.edu/archives/fall2017/entries/innateness-cognition>. Diğer bir doğuştanlık iddiası Chomsky'nin dilbilim çalışmalarında görülebilir. Chomsky'e göre tüm dillerde ortak olan evrensel dilbilgisi doğuştandır. Bkz. Noam Chomsky, Dil ve Zihin, çev. Ahmet Kocaman (Ankara: Ayraç Yayınevi, 2001), 131-132.

3 Örneğin Kant'a göre söz konusu içerilme ilişkisini taşıyan yargıların sunduğu bilgiyi denetlemek için deneyime başvurmaya gerek kalmadan, yalnızca özne-yüklem ilişkisine bakmak gerekeceği için bu türden bilgiler apriori bilgilerdir. Bkz. Immanuel Kant, Arı Usun Eleştirisi, çev. Aziz Yardımlı (İstanbul: İdea Yayınevi, 2017), A6-A7.

giden yalnızca eldeki bilgi geriye doğru çözümlendiğinde temelde mantıksal yasalar ile tanımlara ulaşılabilirdiğinde söz edilebilir.⁴

Apriorilik ile ilişkili olarak ele alınması gereken diğer kavram analitiklik kavramıdır. Yukarıda söylenenler dışında analitik önermelerin taşıdığı iddia edilen bir diğer özellik, değillenmiş önermesi ile aynı anda iddia edildiğinde çelişki türeten önermeler olmasıdır.⁵ Söz gelimi, “Evli olmayan kişiler, bekarıdır” önermesi ile “Evli olmayan kişiler, bekar değildir” önermesinden biri doğruysa diğeri yanlış olmalıdır. İkisini aynı anda öne sürmek çelişkiye neden olmaktadır.

Analitik önermelere atfedilen bir diğer nitelik bilgiyi genişletmedikleri yönündedir.⁶ Örnekte görülebileceği üzere “bekar olmak”, “evli olmamak” anlamını içeriyorsa bu önerme yoluyla ortaya yeni bir bilgi koyulmamaktadır. Geleneksel düşüncede, analitikle ilgili bir diğer öne sürüm, bu önermelerin apriori bilinebiliyor olduğudur. Bu görüşe göre, bir önerme eğer analitik bir önermeye aynı zamanda apriori de bilinebiliyor olmalıdır.⁷

Deneyimi gerektirmediği ve kesin olduğu düşünülen önermeleri incelemek apriori bilginin olanağı tartışması için belirleyici olacaktır. Bu doğrultuda, kesinliğinden şüphe etmenin görece daha zor olduğu, mantıksal yapının temelinde durduğu düşünülen “ $a=a$ ” türünden özdeşlik önermelerini ele almak yol gösterici olabilir. Böylece, bu türden önermeler için dahi bir apriorilikten söz edilemeyeceği haklılaştırılabilirse, apriorilik arayışından vazgeçmek gerektiği iddia edilebilecektir.

Makalede öncelikle kurgusal bir örneğin incelenmesi yoluyla apriorilik-analitiklik ilişkisi incelenecektir. Bu ayırmadan hareketle, analitik olduğu için apriori bilgi sunduğu düşünülen özdeşlik önermeleri üzerine bir tartışma yürütülecektir. Ardından apriori bilgi olanağını doğuştancı biçimde açıklayan akılcı görüşler ele alınacaktır. Daha sonra, aprioriliğin zorun-

4 Frege bu tanımları analitik yargılar için verir. Bkz. Gottlob Frege, Aritmetiğin Temelleri: Sayı Kavramı Üzerine Mantıksal-Matematiksel Bir İnceleme, çev. H. Bülent Gözkan (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014), 89. Ancak Frege için analitik yargılar aynı zamanda apriori olduğu için aynı tanım apriorilik tanımları olarak ele alınabilir. Bkz. Frege, Aritmetiğin Temelleri, 180.

5 Bkz. Kant, Arı Usun Eleştirisi, B190.

6 Bkz. John Locke, İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme, çev. Vehbi Hacıkadıroğlu (İstanbul: Ara Yayıncılık, 1992), 381-384. Kant da yine benzer bir görüşü savunmaktadır. Bkz. Kant, Arı Usun Eleştirisi, A6-A7.

7 Analitik olmakla apriori bilgiyi eş tutan görüşler içinde her apriori bilginin analitik olmayacağını vurgulayan Kant'tır. Kant'a göre doğruluğunun saptanması için deneyime başvurmayı gerektirmeyen ancak özne-yüklem arasındaki içerilme ilişkisiyle açıklanamayan apriori bilgiler de vardır. Bu türden yargılar sentetik apriori yargılardır. Örneğin, matematik ile fiziğin kurucu ilkeleri bu türden yargılardan oluşmaktadır. Bkz. Immanuel Kant, Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafizığe Prolegomena, çev. İonna Kuçuradi ve Yusuf Örnek (Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2002), 16.

lulukla ilişkisi tartışılacaktır. Sonuç olarak, anlamın pragmatik bakımdan içinde bulunulan dil dolayımında oluşması ve önsel yetilerin de tarihsellik ve toplumsallıkla olan ilişkileri gereği, akılcılığa veya deneyimciliğe bağlı olunması fark etmeyecek şekilde apriori bilgi arayışından vazgeçilmesi gerektiği iddia edilecektir.⁸

Problemin Çerçevesi

Şimdi problemi belirleyebilmek üzere kurgusal bir örneği inceleyelim. A ve B gibi iki kişi arasında şu konuşmanın geçtiğini düşünelim. A, B'ye X adlı kitabın çevirmeninin P olduğunu söylesin. Daha sonra, bir C kişisi B'ye Y adlı kitabın çevirmeninin P olduğunu söylesin. Bu konuşmadan uzun bir süre sonra A ve B arasında geçen bir konuşmada C kişisi edindiği son bilgiyi dile getirirken Y'nin çevirmeninden söz ettiğinde A kişisi B'ye X'in çevirmeni üzerine olan konuşmasını hatırlatsın. Bu durumda B kişisi şaşırarak şöyle sorsun: "O kişi, o kişi mi?" ve A kişisi de şöyle cevap versin: "O kişi, o kişi!"⁹

İlk elden vurgulanması gereken durum örnekteki cümlenin bildirim içermesi nedeniyle bir önerme olduğudur, yani cümle yalnızca anlamsız seslerin tekrarlanmasından oluşmamaktadır. Önermenin bildirdiği, X'in çevirmeniyle Y'nin çevirmeninin aynı kişi olduğudur. Önerme bir bildirim sunduğu için bu önermenin analitik olup olmadığı, aynı şekilde apriori ya da aposteriori bir bilgi sunup sunmadığı tartışmaları haklı bir tartışmadır.

Bu bağlamda bir seçenek, söz konusu önermeyi bir özdeşlik önermesi biçiminde ele alıp bilgiyi genişletmesine dayanarak özdeşlik önermelerinin analitik olmadığı sonucuna varmaktır. Bir başka seçenek önermenin özdeşlik önermesi olduğunu reddetmektir. Diğer bir seçenek ise önermeyi analitik olarak ele alıp apriori bilinmediğini savlamaktır. Bu çerçevede ele alınması gereken bir diğer konu da analitiklik ve apriorilikle ilişkili olarak zorunluluğun konumudur. Bu tartışmaları açabilmek için sırasıyla şu sorulara cevap arayalım:

- "O kişi, o kişidir" (bundan sonra p) önermesi analitik bir önerme midir?
- Bu önerme bilgiyi genişletmekte midir?
- Önerme bilgi içeriği taşıyorsa bu bilginin kaynağı nedir? Olası bir kaynak bulgusu önermenin aprioriliği hakkında ne söyleyebilir?
- Önermenin zorunluluk-olumsallık bakımından durumu nedir?

8 Bu iddialar geliştirilirken büyük oranda Quine'in doğalcı yöntemi ile bütüncülük ve gönderimin belirsizliği tezleri takip edilecektir. Okur gerekli atıfları metnin ilgili bölümlerinde bulabilir.

9 Önerme biçimiyle ifade edecek olursak, söylenen "O kişi, o kişidir" önermesidir.

Analitiklik ve Apriorilik

Özne ve yüklem yerinde duran ifadelerde bir yinelenme olduğu zaman bu önermelere analitik önerme denilebilir. Örneğin Locke şöyle söyler:

[...] özdeş önermeleri bilgiyi ilerletmek için kullandığını savlayan birisinin boş söz söyleme suçlamasından nasıl kurtulabileceğini bilemiyorum. Bir kimse “istenç istençtir” önermesini istediği kadar yinelesin ve buna istediği kadar inansın bu ve bunun gibi sonsuz sayıda önermelerin bilgimizi artır-mada ne yararı olabilir? [...]”¹⁰

“O kişi, o kişidir” önermesi bu bakımdan tanıma uygun görünmektedir. Analitikliğe yönelik bir başka tanım, öznenin yüklemi içermesi şeklinde verilmektedir. Söz konusu önermede kastedilen kişi P kişisi olduğu için önermenin bildirdiği bir anlamda “P, P’dir” önermesidir. Bu açıdan, “O kişi, o kişidir” önermesinde öznenin gönderimi olan P, yüklemın gönderimi olan P kişisini içerdiği için önermemiz bu tanıma da uymaktadır. Analitiklik için verilebilecek bir diğer tanım da önermenin mantıksal olarak çözümlenmesinde nihai olarak deneyimsel değil, mantıksal bir önermeye ulaşılmasıdır. Önermemiz mantıksal yapı olarak “a=a” türünden bir önerme olduğu için bu tanıma da uyuyor gibi görünmektedir. Böylece “O kişi, o kişidir” önermesi bu tanımlar bakımından analitik bir önermedir, denilebilir. Ancak, bunu söylemenin önünde bir engel vardır. Cümlede yer alan ifadelerin gönderimlerinin kim olduğu, söz konusu gönderimleri bilmeyen kişi için belirsizdir.¹¹ Hatta kitaplardan birinin çevirmenini yanlış bilen kişi için önerme yanlış dahi olabilmektedir. Dolayısıyla önermenin anlamı ve doğruluk değeri önermenin nerede, kimler tarafından kullanıldığına ve duyulduğuna bağlı görünmektedir.

P kişisinin X’in çevirmeni olduğunu bilen fakat Y’nin çevirmeni olduğunu bilmeyen bir kişinin önermeyi apriori bilmesi de olanaklı değildir. Burada ortaya çıkan sorun, önermenin aslında “a=a” değil de “a=b” türünden bir önerme bildiriyor olmasıdır. Önermenin özdeşlik önermelerden beklenen aksine bir bilgi sunabilmesi, bildirdiği durumun “X’in çevirmeni=Y’nin çevirmeni” olmasından ileri gelmektedir. Diğer bir deyişle, B kişisi “O kişi, o kişi mi” diye sorarken aslında “X’in çevirmeniyle Y’nin çevirmeni aynı kişi mi?”

10 Locke, İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme, 381-382.

11 Gönderimin belirsizliği bağlamında Quine’in işaret ettiği türden ontolojik bir belirsizlik olduğu da iddia edilebilir çünkü çevirmen kişinin bireyleşiminde (ya da kişisel özdeşliğinde) dilin örtük olarak işlediği ve dil seçimine göre bireyleşimin de görelî duruma gelebileceği düşünülebilir. Bu görüşün kaynağı olan iddialar için bkz.: Quine’in görelîliğinin ontolojik bağlamına yönelik tezleri için bkz.: W.V.O. Quine, “Ontolojik Görelilik,” Ontolojik Görelilik ve Diğer Makaleler içinde, ed. Egemen Seyfettin Kuşcu, çev. Ramazan Atıl Karabey (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2023), 45-89. Ancak bu denemede ilgili ontolojik bağlam tartışılmayacaktır.

diye sormaktadır. Bu örnek, semantik olarak özdeşlik önermesi gibi görünen bir önermenin kullanım ve kasıt bakımından nasıl “a=b” anlamında kullanılabileceğini gösterir. Dolayısıyla, pragmatik yanlar göz önüne alındığı zaman önermenin analitikliği ve aprioriliği tartışmalı duruma düşmektedir.¹²

Kasıt ve kullanımlar gibi pragmatik yanları, gündelik dilde yol açabileceği etkinin yalnızca gündelik dil önermeleri bağlamında aprioriliğe izin vermediği, biçimsel dil için ise bunun geçerli olmadığı söylenebilir. Böylece mantıksal bir dizgede yer alan “a=a” önermesinin apriori bilinebileceği hala savlanabilir. Bu noktada sorulması gereken soru, “a=a” önermesindeki ilk “a” ile ikinci “a”nın aynı a olduğunu bize neyin düşündürtüğüdür. Buna verilebilecek bir cevap, söz konusu aynılığı sağlayanın “=” sembolü olduğu olabilir. Ne var ki, bu sembolün anlamı ancak içerildiği biçimsel dizgenin kuralları ve tanımları dolayısıyla bilinebileceği için bu önerme bakımından da bir apriori bilgiden söz etmek zor görünüyor. Sembolleri, tanımları ve kuralları bilinmeyen bir dizgenin önermeleri, içinde buldukları dizgeden yalıtık biçimde ele alındıkları zaman belirli bir anlam sunamaz.

Bu durumda, apriorilik olanağı için ileri sürülebilecek yeni iddia, önermenin, tanımları ve kuralları bilindikten sonra apriori bilgi içerdiği şeklinde olabilir. Yani, bir kere dizge kurulduktan sonra dizge içinden, kuralları doğrultusundan mantıksal olarak türetilen bir önermenin apriori bilinebileceği iddia edilebilir. Bu iddiaya karşıt olarak şu soru sorulmalıdır: dizgenin türetebileceği fakat henüz ortaya konmamış bir önermede geçen semboller, başlangıçtaki sembollerle aynı semboller midir? Örneğin, “=” sembolü gibi bir sembolün, ilgili mantıksal dizge üzerinde işlem yapan herkes için ve o sembolle karşılaşılacak her durumda aynı anlama gelip gelmediği, buna yönelik önden bir bilgi olmasını gerektirir. İşaret edilen ön bilgiler örtük biçimde dolayım sağladığı için mantıksal yapıdan türetilen önermeler apriori

12 Bu bağlamda ele alınabilecek bir görüş David Kaplan tarafından ortaya konulmaktadır. Kaplan'a göre bağlam duyarlı sözcüklerin gönderiminde birbirini gerektiren karakter ve içerik olmak üzere iki yan vardır. Buna göre, ilk “o kişi” ifadesindeki “o” ile ikinci “o” arasında zaten içerik bakımından farklılık vardır. Aprioriliğin hala savunulabileceği yan, “o” sözcüğü kullanılarak her kime gönderim yapılacaksa o kişiye gönderim yapılmasının sözcüğün sözlük anlamıyla sabit olmasından yani karakterinden ileri gelmesidir. Bkz. Colin McGinn, *Philosophy of Language: The Classics Explained* (Cambridge: MIT Press, 2015), 107-109. Bu görüşü dikkatime sunduğu için Prof. Dr. Ahmet Ayhan Çitil'e teşekkürlerimi sunarım. Benim savunduğum görüş açısından Kaplan'ın karakter ve içerik ayrımıyla uyumsuz bir yön görünmüyor. Önermenin anlaşılmasının ve doğruluğun göreliliği tam da Kaplan'ın içerik dediği yanın pragmatik çerçevede kurulmasından ileri gelmektedir. Çözümlemem bu anlamda Kaplan'dan farklı bir şey söylememektedir. Ancak Kaplan'ın apriorilik atfettiği karakter yanın, eş deyişle anlamı sözlük anlamıyla sabit olan karakterin ne ölçüde apriorilik taşıdığı tartışmalı görünüyor. Söz konusu sabitlenmiş sözlük anlamının apriorilikten beklenen zorunluluğu taşıdığını söylemek güçtür çünkü sözlük anlamları tarihsel süreçlerde kurulmuş ve başka türlü de olabilecek anlamlardır. Makalenin ilerleyen bölümlerinde çeşitli yetilerin gelişmesi sürecinde öne çıkarılacak olan toplumsallık ve tarihsellik vurguları bu tartışmaya da uygulanabilir görünmektedir.

bilinebilir önermeler sanılmaktadır.¹³ Gelgelelim, mantıksal bir önermeyi yalıtık biçimde anlamak veya bilmek de yine gerektirdiği ön bilgiler nedeniyle genel geçer biçimde olanaklı değildir.

O halde ister semantik ister de mantıksal özdeşlik önermelerinin apriori bilgi içerdiklerinden söz edilebilir gibi görünmüyor. Semantik yandaki sorun, kullanım ve kasıt gibi pragmatik bağlamların göz ardı edilmesidir. Mantıksal yandaki sorun ise anlamın dizgeye duyarlı türemesidir. Bu bağlamlar göz önüne alındığında, her yineleme içeren önermenin apriori bilinebilir olmadığı ortaya çıkmaktadır. Özdeşlik önermelerinin sundukları bilgi bir bağlamı gerektirdiği için, yani sundukları bilgiye ulaşmak için sadece sözcüklerin anlamlarına bakmak yetmediği için bu önermeler apriorilik niteliğini taşımamaktadır.

Özdeşlik ve Apriorilik

Kurgusal örnekteki p önermesi “ $a=b$ ” türünden bir özdeşlikti. Bu anlamda reddettiğim, her özdeşlik önermesinin apriori bilinmeyeceğiydi. Peki herhangi bir “ $a=a$ ” özdeşliği için de aynı şey söylenebilir mi? Bu sorunun yanıtlanabilmesi iki incelemeyi gerektirir. İlki, özdeşlik önermelerinin anlamının olanağı sorusudur. Biraz önce bu önermelerin anlamının, bağlı oldukları mantıksal dizge dolayısıyla olanaklı olduğuna işaret ettim. İkincisi, bu önermelerin semantik biçimlerinin, diğer bir deyişle “kalem, kalemdir” gibi önermelerin aprioriliği konusudur. Bu türden önermelerin sunduğu bilgi için önermenin kendisinden başka bir yere başvurmak gerekmiyorsa, bu durumda söz konusu bilgilerin apriori olduğu söylenebilir.

“Kalem, kalemdir” önermesini nasıl anladığımızı düşünelim. Öncelikle, önermenin altında yatan sentaktik bir yapıyı fark ederiz. İlk “kalem” ifadesinin özne yerinde, ikincisinin ise yüklem yerinde durduğunu fark etmek önermenin anlaşılabilmesinin ilk koşuludur. Eğer böyle olmasaydı, bu önerme ile “kalem kalem kalem” gibi bir ses tekrarlama arasındaki fark ayırt edilemezdi. O halde, “ $a=a$ ” biçimini taşıyan semantik bir önerme için de yine önden bilinmesi gereken bir durum söz konusudur. Buradaki dolayımı sağlayan, sentaktik yapıya dair bilgidir.

13 Aprioriliği analitiklikle ilişkili olarak “örtük tanım (*implicit definition*)” iddiası çerçevesinde savunan görüşler bu yaklaşıma örnektir. Örneğin Boghossian, mantıksal sabitlerin veya çıkarım kurallarının anlamlarının “kavramsal rol semantiği (*conceptual role semantics*)” yoluyla sağlanabileceğini iddia etmekte ve böylece temel mantıksal doğrulukların örtük tanımlar verilebilmesi bakımından epistemik anlamda apriori olduğunu öne sürmektedir. Bkz. Paul Boghossian, “Analyticity Reconsidered,” *Debating the A Priori* içinde, ed. Paul Boghossian ve Timothy Williamson (New York: Oxford University Press, 2020), 21-23.

Yine de söz konusu sentaktik yapının bilgisi bakımından apriorilik iddiası sürdürülebilir. Örneğin Chomsky, dilbilgisinin altında yatan derin yapının, herkes tarafından doğuştan bilindiğini iddia etmektedir. Durum böyleyse, “Kalem, kalemdir” önermesinin sunduğu bilginin doğuştan gelen bilgilere dayanması anlamında apriori olduğu söylenebilir.

Gelgelelim, tüm dillerde ortak olduğu öne sürülen derin yapı görüşünü kabul etmek tartışmalı görünüyor. Bir sorun, bu iddianın gündelik dil kadar karmaşık bir yapının, kurallarına doğrudan işaret edilme olanağı bulunmayan bilişsel düzeydeki çocuklar tarafından hızlıca öğrenilmesinden hareketle bir çıkarıma yani “Uyaran Eksikliği” argümanına dayanmasıdır.¹⁴ Ancak aynı olgudan hareketle tam tersi çıkarım da yapılabilir: Doğuşundan itibaren sürekli şekilde dile maruz kalan bir çocuğun o dili öğrenmesinin, ancak bu denli yoğun bir deneyim dünyasında gelişen deneme-yanılma ve çıkarım gibi süreçler yoluyla olanaklı olabileceğini söyleyebiliriz.¹⁵ Ayrıca, çocukların dil ediniminde bir kurallılık sorumluluğuna tabi tutulmayarak, gerçekleştirdikleri hatalı kullanımlarının veya yanlış dile getirişlerinin gündelik süreçte göz ardı edildiği gerçeğini göz önünde bulundurmamak gereklidir. Sonuç olarak, eğer doğuştan gelen derin bir yapı varsa, bu yapıya ters düşecek hiçbir kullanımın meydana gelmemesi gerekirdi.

“Kalem, kalemdir” önermesi gibi “a=a” türünden özdeşlik önermelerinin apriori bilgi içerdiğini iddia etmenin bir diğer yolu, başka türden bir doğuştancılık iddiasıyla savunulabilir. Özdeşlik önermelerinin aslında şeylerin kendileriyle aynı olduğunu söyleyen bir önerme olduğu ve bu önermenin, insanda doğuştan bulunan “aynı yerde birden fazla nesne olamayacağı” bilgisine dayanarak türediği iddiası doğuştancı bir aprioriciliğe örnektir. Eğer böyle bir bilgimiz varsa, bir yerde yalnızca nesnenin kendisini görmeyi bekleyeceğimiz için, orada görülen birlikli şeyin kendisiyle aynı olduğunu önden biliyor olduğumuz söylenebilir. Örneğin, dil öncesi dönemdeki bebeklere aynı yerde iki nesne olabileceğini düşündürtmeye çalışılan deneylerde bebeklerin verdiği beklenti şaşması (*violation in expectation*) gibi tepkilere dayanılarak söz konusu bilginin doğuştan geldiği iddia edilmektedir.¹⁶ Ne var ki, bu türden çalışmalarla işaret edilen sonuca varmak bazı tartışma-

14 “Uyaran Eksikliği (*Poverty of Stimulus*)” argümanına göre, bir bebek öğrendiği dilin karmaşıklığını salt deneyimden sağlayamaz çünkü bebeğe dilin tüm karmaşıklığını, katmanlılığını sunacak kadar geniş bir deneyim alanı yoktur. Bu nedenle, insan doğuştan gelen, evrensel bir dilbilgisi ile doğuyor olmalıdır. Bkz. Erika Hoff, “Language Development,” *Developmental Science: An Advanced Book* içinde, ed. Marc H. Bornstein ve Michael E. Lamb (New York: Psychology Press, 2015), 451-452.

15 Dile yönelik bu açıklama ileride değinilecek olan “zihin kuramı” açıklamasıyla da uyumlu olacaktır.

16 Samet ve Zaitchik’in aktardığına göre Susan Carey ve Elizabeth Spelke bu türden bir öne sürümde bulunmaktadır. Bkz.: Samet ve Zaitchik, “Innateness and Contemporary Theories of Cognition”.

ları yürütmeyi gerektiriyor. Öncelikle, ilgili tepkiyi veren bebeğin hamilelik sürecinde gerçekleşen etkilenimlerinden, kendisiyle kurulan ilişkinin yoğunluğuna bağlı olarak farklı tepkiler verebileceği göz önüne alındığında, varılan sonucun taşıdığı olumsuzluk, doğuştancılığın üstlendiği zorunluluk iddiasıyla uyumsuzdur.¹⁷ Dahası, sınıfsal farklılıkların neden olduğu etkilerin hem bireyler hem de gruplar ölçüsünde belirleyici olabileceği iddia edilmektedir.¹⁸ Böylesi bir farklılık, tüm bebeklerde doğuştan gelecek şekilde, dile öncelikli bir bilgi olabileceği iddiasını savunmayı zorlaştırmaktadır.

İnsan zihnine yönelik bir doğuştan gelen veya erken dönemde gelişen bir yapıdan söz edilecekse bu, “yanlış inanç” kavrayışını da içeren “zihin kuramında (*theory of mind*)” bulunabilir. Bu kuram doğrultusunda erken dönem çocuklukta gelişen çeşitli yetilerin, bilginin olanağı anlamındaki aprioriliğe işaret ettiği iddia edilebilir. Zihin kuramına göre, başka arzular ve zihinler olabileceği, bir kişinin başkalarının bildiğini bilemeyebileceği ya da bu konuda tümünden yanılabilen, kişilerin inançlarının davranışlarında zorunlu olarak görünür olmayabileceği gibi yetiler çocuklarda sonradan ve bu sırayla gelişmektedir.¹⁹

Çocuklar, bir başka zihnin bir olay karşısında yanlıgı içinde olabileceğinin kavranması yetisini 3-4 yaşları sırasında kazanmaktadır.²⁰ Gelgelelim, sağır doğan ancak ailesi sağır olmayan çocukların “yanlış inanç” testlerindeki başarıya ulaşma yaşlarının -daha yaygın olanın aksine- 3-4 yaşlarından 11 yaşlarını bulduğu saptanmıştır.²¹ Buradaki gecikmenin nedeni tahmin edilebileceği üzere söz konusu çocukların aileleriyle olan iletişimlerindeki aksamadır. İlgili aileler yine kompleks bir sentaktik ve semantik yapıya sahip işaret dilini yetişkin yaşlarında öğrenmek zorunda kaldığı için, çocuklar, dil öğrenimlerini işlemeleri gereken yaşlardan çok daha sonra ve çok daha yavaş şekilde geliştirmektedir. Öyleyse, doğuştan olduğu iddia edi-

17 Örneğin dil edinimi sürecinde, bakan kişi tarafından daha çok ilgi gören bebeklerle daha hızlı bir dil edinimi olduğu gösterilmiştir. Yine benzer şekilde, bebekle bebeğe özel bir sesletim içerecek şekilde iletişim kurmanın da dil edinimini hızlandırdığı ortaya konmuştur. Bkz. Erika Hoff, “Language Development”, 464-468.

18 Hoff, “Language Development”, 468-469.

19 Henry M. Wellman ve Karen Lind, *Reading Minds: How Childhood Teaches Us to Understand People* (New York: Oxford University Press, 2020), 52-53.

20 Bu veri “yanlış inanç” testleri yoluyla araştırılmaktadır. Buna göre, bir olay karşısında bir kişinin yanlış inanç içinde olduğu durumlarda çocukların nasıl davrandığı araştırılmaktadır. Söz gelimi, bir kişi gözlemlemiyorken bir nesnenin yeri değiştirildiğinde ve çocuk bunu gözlemlediğinde, ilgili kişinin o nesneyi nerede arayacağına ne cevap vereceği çocukların yaşına göre değişmektedir. Erken dönemdeki çocuklar yer değişimini kendileri gözlemledikleri için çoğunlukla bir başka zihnin de böyle düşüneceğini varsaymaktadırlar. Diğer bir deyişle, kendileri doğruyu biliyorken başka zihinlerin yanlıgı içinde olabileceğini kavranması çocuklukta bir süre sonra gelişen bir yetidir. Wellman ve Lind, *Reading Minds*, 26-28.

21 Wellman ve Lind, *Reading Minds*, 56-57.

len yapının olanağını sağlayan daha ziyade toplumsallık deneyimidir.²² Bu durumda, insan zihninde çeşitli önsel yatkınlıklardan söz etmek olanaklı olsa dahi söz konusu yatkınlığı ortaya çıkaran toplumsallık gibi bir deneyim olduğuna göre, doğuştancılık aprioriliğin bir gerekçesi olarak sunulabilir gibi görünmemektedir.²³

Akılcı bir doğuştancılık yerine daha deneyci bir bakış açısına yönelindiğinde, şeylerin kendileriyle aynılığının deneyiminin özdeşlik önermelerinin kaynağı olduğu iddia edilebilir.²⁴ Başka şekilde söylenecek olursa, insan dünyayı deneyimledikçe şeylerin kendileriyle aynı olduğunu saptar denebilir. Ancak bu noktada çeşitli epistemolojik sorular gündeme gelmektedir. İnsanın deneyimlediğinin zihnden bağımsız bir dünya mı olduğu yoksa onu kendine sunma biçimleri mi olduğu oldukça temel bir sorudur. Diğer yandan, kuramsal var olanlar (*theoretical entity*) yani doğrudan deneyimlemeyen nesnelere için söz konusu özdeşliğin deneyim temelinde nasıl iddia edileceği diğer bir sorudur. Söz gelimi, kuarkların kendileriyle aynı olup olmadığının hangi doğrudan deneyim yoluyla türetilbileceği tartışmalıdır.

Yine de ister mantıksal ister semantik ister de pragmatik yandan bakılınsın, özdeşlik önermelerinin dil-bilgi-ontoloji bağlamlarında vazgeçilebilir olmadığı açıktır. Şeylerin, sözcüklerin vs. özdeşliği verilmeden konuşmak veya anlamak dahi olanaklı görünmemektedir. Aynı zamanda, şeylerin kendileriyle aynı olduğuna yönelik varsayımın, evrimsel ve tarihsel süreçten başarıyla geçmiş bir varsayım olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, özdeşlik önermelerinin, deneyimden mutlak biçimde türetilmemesi anlamında dene-

22 Deneme boyunca hem yöntemsel doğalcılık hem de dilin birimlerini sözcükler veya cümleler düzeyinde almaktansa bütüncül kuram olarak almak bakımından görüşlerini takip ettiğim Quine da evrimsel süreçler sonucunda gelişmiş, doğuştan gelen yetiler olabileceğini kabul eder. Örneğin, davranışçı programla araştırılabilir olan “benzerlik standardı” ona göre doğuştan gelmektedir. Bkz. W.V.O. Quine, “Doğal Türler,” *Ontolojik Görelilik ve Diğer Makaleler* içinde, ed. Egemen Seyfettin Kuşcu, çev. Recep Demir (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2023), 149-150. Sonuçta insan evrimsel ve tarihsel sürecin ürünü olduğu için bunu reddetmek akla yatkın değildir. Burada vurgulanan, bu türden yapılarla aprioriciliğin beklediği zorunluluğun çıkmayacağı ve söz konusu yapıların işlevliliğinin son kertede hala deneyimi, toplumsallığı gerektirdiğidir.

23 Çocukların yanlış inanç testlerinde çok daha erken dönemde başarılı olabildiğini gösteren çalışmalar da vardır. Bu çalışmaya göre yanlış inanç testindeki başarının 3-4 yaşlarına kalması testin sözlü bir yöntemi izlemesi nedeniyle. Beklenti şaşması yöntemi izlendiğinde çok daha erken dönemde başarı gösteren bebekler vardır. Bkz. Kristine H. Onishi ve Renée Baillargeon, “Do 15-Month-Old Infants Understand False Beliefs?”, *Science* 308, (Nisan 2005): 255-258. Ancak bu noktada sağır çocuklardaki gelişimin neden 11 yaşlarına kaldığının açıklanması daha da güçleşmektedir. Diğer yandan, üst dipnotta belirtildiği üzere, sorun doğuştancılıktansa aprioriciliğin gerektirdiği zorunluluk gibi bağlamların doğuştancılıkla açıklanmasındaki sorun olduğu için yine de bu türden görüşlerle iddiam arasında doğrudan bir çatışma bulunmamaktadır.

24 Locke'un düşünceleri bu görüşe bir örnek olarak verilebilir. Bkz. Locke, *İnsan Antığı Üzerine Bir Deneme*, 206.

yimle ilişkili olarak zihinsel kurgular olduğu, zihinden bağımsız dünyanın gerçekliğine doğrudan işaret etmemek anlamında da bir doğruluk olarak nitelenebileceği savunulabilir.²⁵ Bu çerçevedeki bir özdeşlik önermesinin de apriori bilgi içerdiği yine şüphelidir. Sonuç olarak:

- i. Gündelik dil kullanımlarında özdeşlik önermelerine dayanan cümlelerin bilgi sunabilmesinin bağlam gerektirmesi,
- ii. Özdeşliğin mantıksal dizgelerde dahi kurallara ve tanıma bağlı anlam kazanabiliyor olması,
- iii. Özdeşlik önermesinin içeriğinin varsayımla koşullarının evrim, tarihsellik ve toplumsallık yoluyla oluşması,
- iv. Üstteki üç maddeden hareketle, özdeşlik önermesinin doğruluğunun pragmatik bir doğruluk olması

nedenlerinden dolayı, özdeşlik önermelerinin aprioriliği iddiasından vazgeçilmelidir.²⁶

Apriorilik ve Zorunluluk

Buraya kadar, özdeşlik önermelerinin analitik gibi görünen ancak apriori bilimez olan önermeler oldukları iddia edildi. Apriori bilgi olmakla beraber düşünülen bir diğer durum zorunluluktur. 20.yy'ın ortalarına kadar apriori bilgi içeren önermeler zorunlu olarak görüldükleri için, bu önermelerin anlaşılmasında veya doğruluk değerinin belirlenmesinde deneyime başvurmanın gerekli olmadığı düşünülmüştür. Soames bu durumu şu cümlelerle betimlemektedir:

[Mantıksal deneyciler] deneyci olmakla *dünya hakkındaki* tüm bilginin gözlem ve duyuşal deneyime dayanan deneysel gerekçelendirme gerektirdiğine inandılar. Buradan hareketle, apriori doğruluklar bu türden bir gerekçelendirme olmadan bilinebildiği için bu doğrulukların *dünya hakkında* olmadığı sonucuna vardılar. Mantıksal deneyciler böylece bu yargıların doğru olmasında dünyanın belirleyici bir rolü olmaması gerektiğini savladılar. Tersine, onların doğruluğunun yalnızca anlamlarından dolayı olduğunu [iddia ettiler]. Kısacası, mantıksal deneycilik aprioriyi analitik olmakla tanımlarken Tractatusçu düşünce zorunluluğu analitik olmakla tanımladı. [...] Bu filozoflar için zorunlu, apriori ve analitik birdi.²⁷

25 Bu bağlamda söz konusu doğruluklara tarihsel doğruluklar denebilir.

26 Kitcher öne sürdüğü "toplumsal-tarihsel" bilgi kuramıyla bu görüşün çağdaş bir temsilcisi olarak öne çıkmaktadır. Ona göre, apriorilik tartışması "deneyciliğe karşı aprioricilik değil, tarihselciliğe karşı aprioricilik" tartışmasıdır. Bkz. Philip Kitcher, "A Priori Knowledge Revisited", *New Essays on the A Priori* içinde, ed. Paul Boghossian ve Christopher Peacocke (New York: Oxford University Press, 2000), 85.

27 Bkz. Scott Soames, "Analyticity, Necessity, and A Priori Knowledge," *The Analytic Tradition in Philosophy: Volume 2 A New Vision* içinde (New Jersey: Princeton University Press, 2018), 298-299. (Alıntı-

O halde şimdi, önce “a=a” önermesini sonra da kurgu örnekte geçen “O kişi, o kişidir” önermesinin altında yatan yapı olan “a=b” önermesinin zorunluluğunu ele alalım. Böylece önermenin apriori bilgi sunduğu iddiasından vazgeçmekle zorunluluğu hakkında ne söylenebileceğini inceleyelim.

İlk türden özdeşliklerin zorunluluğu için olanaklı dünyalar metafiziğine başvurulabilir. Bu bağlamda verilen zorunluluk tanımı, erişilebilen olanaklı dünyaların tamamında aynı olmak şeklindedir.²⁸ O halde, “a” için, erişilebilen olanaklı dünyaların tamamında “a”dır denilebilirse, bu önermenin zorunlu olduğu söylenebilir. Sağduyusal bir bakış açısından hareketle, “a”nın alabileceği herhangi bir özelliğin olanaklı bir dünyada farklı olabileceğini düşünebilsek bile, onun kendisinden farklı olabileceği olanaklı bir dünyanın tasarlanamayacağını söyleyebiliriz çünkü bu durumda “a” zaten başka bir şey olmuş olacaktır. “a=a” önermesi bu anlamda zorunlu bir önermedir denilebilir. Ne var ki, olanaklı dünyalar metafiziğinin verdiği zorunluluk tanımı, temel sistem olan K’ye yansıma (*reflexivity*), simetri (*symmetry*) ve geçişlilik (*transitivity*) aksiyomlarının eklendiği S5 sisteminin sağladığı “erişilebilen tüm olanaklı dünyalar” ifadesi yoluyla elde edilir. Aksiyomların eklenmesi ihtiyacı K içinden “p zorunluysa p’dir” önermesinin geçerli olmamasından başlamaktadır.²⁹ Sezgilere karşıt olarak değerlendirilen bu ifadenin geçerli olabilmesi için K’ye bu önerme bir aksiyom olarak eklenir ve T sistemine ulaşılır.³⁰ T sisteminin benzer zayıflıklarından arındırılarak güçlendirilmesi için T’ye “p zorunluysa, p’nin zorunlu olması zorunludur” önermesi bir aksiyom olarak eklenir ve S4’e ulaşılır.³¹ S4 sistemine eklenen “p olanaklıysa p’nin olanaklı olması zorunludur” aksiyomuyla elde edilen S5 sisteminde artık erişilebilen tüm olanaklı dünyalar hakkında konuşmak sağlanmış olur.³² Görüldüğü üzere, yansıma, simetri ve geçişlilik aksiyomları geçerliliği gösterilemeyen fakat sezgisel olarak da koyutlanması gereken önermeler olarak ele alındığı için, S5’e dayanarak öne sürülen zorunlulukların temelinde keyfi bir sezgisellik bulunmaktadır. İçinde bulunduğu dilin sezgilerine

nın çevirisi bana aittir.) Soames’ın betimlediği görüşün arka planında Hume’un çatalı olarak bilinen bir yaklaşım vardır. Hume, dünya hakkında olanları “olgu sorunları” olarak adlandırırken “evrende varolan herhangi bir şeye dayanmadan, sadece düşüncenin işlemesi ile ortaya çıkarılabilir” olanları ise ideler arası ilişkiler olarak adlandırır, ikincisinin kesinlik içerdiğini iddia eder. Bkz. David Hume, İnsan Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma, çev. Oruç Aruoba (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1976), 20-22.

28 Bu türden bir zorunluluk tanımı için bkz. Saul A. Kripke, Naming and Necessity (Cambridge: Harvard University Press, 2001), 36-37.

29 Söz gelimi, “Çağdaş’ın esmer olması zorunluysa Çağdaş esmerdir” önermesi.

30 G. E. Hughes ve M.J. Cresswell, A New Introduction To Modal Logic, (New York: Routledge, 1998), 41-42.

31 Hughes ve Cresswell, A New Introduction To Modal Logic, 52-53.

32 Hughes ve Cresswell, A New Introduction To Modal Logic, 58.

dayanılarak yapılandırılan bu türden bir zorunluluk, “ $a=a$ ” önermesine içinde bulunduğu dili aşan bir zorunluluk niteliği sağlamamaktadır.

“O kişi, o kişidir” önermesinin içeriğine gelindiğinde de durum farklı değildir. Bu önerme aslında “X’in çevirmeni, Y’nin çevirmenidir” önermesini bildirdiği için, olanaklı bir dünyada Y kitabını P değil de başka bir kişinin çevirmiş olabileceği göz önüne alındığında, ilgili önerme doğru olmayacaktır. Bu nedenle, bu önermenin olumsal bir önerme olduğunu söylemek gerekmektedir. O halde, “O kişi, o kişidir” önermesi için ortaya çıkan durum, önermenin ne analitik ne apriori ne de zorunlu olduğudur.

Sonuç

Kurgusal örnek üzerine yaptığım inceleme, gündelik dilde özdeşlik önermesi biçiminde ifade edilen bir önermenin, kullanım ve kasıt gibi bağlamlar içinde farklı anlamlara gelebildiğini gösterdi. İşaret ettiğim bu pragmatik yan, yineleme içermesinden dolayı “ $a=a$ ” gibi görünen bir önermenin aslında “ $a=b$ ” türünden bir bildirim yaptığını açığa çıkardı. Böylece, bir önermenin ne anlama geldiğinin yalnızca sözcüklerine bakılarak ya da önermenin yalıtık biçimde ele alınmasıyla belirlenemeyeceği ortaya çıkmış oldu. Böylece ilgili önermenin apriori bilinebilir olmadığını söylemek olanaklı hale geldi. Önerme, klasik analitiklik tanımlarına uygun görünse de önermeyi dile getiren ve önermeyi duyan kişinin koşullarının önermenin anlamı ve doğruluk değerine yaptığı etki nedeniyle, önermenin aynı zamanda analitik de olmadığı sonucuna vardım.

Mantıksal dizgenin önermelerinin anlamının ise ilgili önermelerin içinde bulunduğu dizgenin tanımları ve kuralları dolayımı yoluyla sağlandığına işaret ederek bu önermelerin de yine araya giren dolayım nedeniyle apriori bilgi sunmadığı sonucuna vardım.

Aprioriliği akılcı bir doğuştancılıkla, dilbilimsel veya gelişimsel biçimde savunan görüşlere ise genel geçerlilik sorununa, aynı temelden hareketle yapılan çalışmalarda aksi yöndeki sonuçlara ve doğuştancılığın aprioriliğin beklediği zorunluluk niteliğini taşımadığına vurgu yaparak karşı çıktım. Bu anlamda belirleyici olanın daha çok toplumsallık anlamındaki deneyimler olduğunu iddia ettim. Böylece, apriori bilginin olanağına yönelik önsel ve içsel bir açıklama sunmanın bir cevap olamayacağını savunmuş oldum.

Özdeşlik önermelerinin anlaşılmasını doğrudan deneyimden türeterek açıklamaya çalışan felsefi bir tutumun karşılaşacağı epistemolojik sorunlara işaret ederek bu tutumun da apriorilik iddiasından geri çekilmesi gerektiğini iddia ettim. Bu konuda üstlenilebilecek akla yatkın bir yaklaşımın, doğalcı ve

pragmatist bir tutumla “a=a” ve “a=b” türünden önermelerinin doğruluklarını tarihsel ve pragmatik biçimde ele alıp, dolayimsız olarak anlaşılabilir, bilinebilecek bir önerme olmadığını kabul etmek, dolayısıyla da apriori bilginin olanağı tartışmasından vazgeçmek olduğunu öne sürdüm.

Ardından, düşünce tarihinde apriori bilgi olmakla zorunluluk koşul düşünülmesi için, özdeşlik önermelerinin zorunluluk açısından nerede durduğu inceledim. Çağdaş zorunluluk tanımının dayandığı modal mantıkta, zorunluluk tanımı sezgisellik gibi dile göreli, başka türlü de olabilecek bir temelden yola çıkarak türetilmesi için bu doğrultuda öne sürülen zorunlulukların dilin dolayımını aşan bir zorunluluk olamayacağını öne sürdüm. Bu doğrultuda, “O kişi, o kişidir” önermesinin ne apriori ne analitik ne de zorunlu olduğunu belirlemiş oldum. Bu önermenin dayandığı özdeşlik önermelerinin ise tarihsel ve pragmatik bir doğruluk sunduğunu çünkü evrimsel ve tarihsel süreçlerden başarıyla geçen varsayımlar olduğunu savladım. Bu anlamda varsayım oldukları dikkate alındığı sürece, apriori bilgi sundukları iddiasının her zaman tartışmalı kalacağını öne sürdüm.

Son olarak, anlamı evrimsel, tarihsel ve toplumsallıkla ilişkili biçimde ele alarak apriorilik arayışını reddetmemin çeşitli sonuçlarından söz etmem gerekir. Öncelikle, eğer anlamı ve çeşitli yetileri tarihsel-toplumsal süreçlerin ürünü olarak görmem haklıysa, bu argümanın ileri çalışmalarda dile öncelikli ya da dili aşan önermeleri barındırdığını iddia eden ilk felsefeci yaklaşımlara karşı da sürdürülebileceğini düşünüyorum. Bu konu bu makalenin konusu olmasa da Quine’i takip ederek sunduğum görüşün ilk felsefeye karşıt olarak doğalcılık görüşü bağlamında yeni çalışmalar yapılmasına yönelik bir hareket noktası oluşturabileceğini umuyorum. Ayrıca, anlamı işaret ettiğim düzeyde “içinde bulunan dile göreli şekilde” ele alan görüşüm, dil-dünya ilişkisi bağlamında dilden bağımsız gerçekliğin olmadığı tezleriyle ilişkilendirilebilecektir. Bu makalenin kapsamını aştığı için bu konuya girmesem de bu makaleye ardıl olarak yine de dilden bağımsız bir gerçeklik hakkında konuşulabileceği tezi etrafında bir çalışmanın ortaya konması gerekebilir. Bu konu da derinleştirilmeyi ve geliştirilmeyi bekleyen, felsefenin pek çok alanına etki edebilecek bir araştırma alanı olarak görünmektedir. Umarım bu çalışma başta apriorilik olmak üzere işaret ettiğim ilgili tartışmalara katkı sağlayıp karşı görüşler geliştirilmesi için motivasyon kaynağı olabilecektir.

Öz

Apriori Bilginin Olanacağı Üzerine Bir İnceleme

Apriori bilgi genellikle deneyime başvurmaksızın edinilebilen bilgiler olarak ele alınmaktadır. Bir açıklamaya göre yalnızca önermenin kendisine bakılarak anlaşılabilir önermelere apriori önerme denilmektedir. Diğer bir apriorilik açıklamasına göre ise önermelerin bilgisinin olmasa da ilgili önermenin edinilme sürecindeki yetilerin önselliği nedeniyle bir apriorilik söz konusudur. Bu çerçevede aprioriliğe atanan nitelikler, analitiklik ve zorunluluk taşıyor olmalarıdır.

Bu makalede, aprioriliğin artık geride bırakılması gereken bir araştırma olduğu savunulacaktır. Bu tez, özdeşlik önermeleri gibi apriorilik taşıdığından şüphe edilmeyen önermelerin semantik ve mantıksal bakımdan kullanımlarının incelenmesiyle desteklenecektir. Bu doğrultuda, özdeşlik önermelerinin gündelik dil kullanımlarında bilgi sunabilmesinin bağlam gerektirmesine, özdeşliğin mantıksal dizgelerde dahi kurallara ve tanıma bağlı anlam kazanabiliyor olmasına, özdeşlik önermesinin içeriğinin varsayımla koşullarının tarihsellik, toplumsallık ve evrimle ilişkili olmasına ve bu ilişkilerin sonucu olarak, özdeşlik önermelerinin doğruluğunun pragmatik bir doğruluk olması nedenlerine işaret edilerek, özdeşlik önermelerinin apriorilik taşımadığı iddia edilecektir. Böylece, özdeşlik önermelerinin apriorilik taşımadığı iddiasına dayanarak genel anlamda da apriorilik arayışından vazgeçilmesi gerektiği öne sürülecektir.

Anahtar Sözcükler: Apriorilik, Özdeşlik, Analitiklik, Doğuşancılık, Zorunluluk, Tarihselcilik.

Abstract**An Inquiry Into Possibility Of A Priori Knowledge**

Apriori knowledge is generally considered as knowledge that could be acquired without appealing to experience. A priori propositions, according to one sort of explanation, are propositions that can be understood solely by virtue of their meaning. For another sort of explanation of apriorism, there is apriority due to the priority of faculties involved in the process of acquiring the knowledge of proposition, not the knowledge of proposition itself. The qualities attributed to apriority in this perspective are analyticity and necessity.

What is going to be argued in this article is apriority is an inquiry that must be left behind. This thesis will be supported by an examination of the semantic and logical uses of identity propositions whose apriority do seem undoubted. In this respect, it will be put forward that knowledge that identity propositions have requires context in ordinary language use, even identity propositions in logic acquire its meaning by means of the rules and definitions in logical systems, and the conditions under which the content of the identity propositions is posited are related to evolutionary, historical, social processes. As a result of these claims, then, it will be claimed that the truth of identity propositions is a pragmatic truth. By pointing out the reasons, in this article, it will be concluded that identity propositions are not a priori. Thus, on the basis of the claim that identity propositions can not be a priori, there is no need of a pursuit of apriority in general.

Keywords: Apriority, Identity, Analyticity, Innatism, Necessity, Historicism.

Kaynakça

- Boghossian, Paul. "Analyticity Reconsidered." *Debating the A Priori* içinde, ed. Paul Boghossian ve Timothy Williamson, 1-27, New York: Oxford University Press, 2020.
- Chomsky, Noah. *Dil ve Zihin*. çev. Ahmet Kocaman, Ankara: Ayraç Yayınevi, 2001.
- Frege, Gottlob. *Aritmetiğin Temelleri: Sayı Kavramı Üzerine Mantıksal-Matematiksel Bir İnceleme*. çev. H. Bülent Gözkan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014.
- Hoff, Erika. "Language Development." *Developmental Science: An Advanced Book* içinde, ed. Marc H. Bornstein ve Michael E. Lamb, 443-488, New York: Psychology Press, 2015.
- Hughes, G.E. ve M.J. Cresswell. *A New Introduction To Modal Logic*. New York: Routledge, 1998.
- Hume, David. *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma*. çev. Oruç Aruoba, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1976.
- Kant, Immanuel. *Arı Usun Eleştirisi*. çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınevi, 2017.
- Kant, Immanuel. *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafizığe Prolegomena*. çev. İonna Kuçuradi ve Yusuf Örnek, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2002.
- Kitcher, Philip. "A Priori Knowledge Revisited." *New Essays on the A Priori* içinde, ed. Paul Boghossian ve Christopher Peacocke, 65-91, New York: Oxford University Press, 2000.
- Kripke, Saul A. *Naming and Necessity*. Cambridge: Harvard University Press, 2001.
- Leibniz, G.W. *New Essays on Human Understanding*. Çev. ve düz. Peter Remnant ve Jonathan Bennett, Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- Locke, John. *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*. çev. Vehbi Hacıkadiroğlu, İstanbul: Ara Yayıncılık, 1992.
- McGinn, Colin. *Philosophy of Language: The Classics Explained*. Cambridge: MIT Press, 2015.
- Onishi, Kristine H. ve Renée, Baillargeon. "Do 15-Month-Old Infants Understand False Beliefs?." *Science* 308, (Nisan 2005): 255-258.
- Russell, Bruce. "A Priori Justification and Knowledge." *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* içinde, ed. Edward N. Zalta, Yaz 2020, Erişim 13 Eylül 2022, <https://plato.stanford.edu/archives/sum2020/entries/apriori/>.
- Samet, Jerry ve Deborah, Zaitchik. "Innateness and Contemporary Theories of Cognition." *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, ed. Edward N. Zalta, Güz 2017, Erişim 18 Ocak 2023, <https://plato.stanford.edu/archives/fall2017/entries/innateness-cognition>.
- Soames, Scott. "Analyticity, Necessity, and A Priori Knowledge." *The Analytic Tradi-*

tion in Philosophy: Volume 2 A New Vision içinde, 288-310, New Jersey: Princeton University Press, 2018.

Quine, W.V.O. "Doğal Türler." *Ontolojik Görelilik ve Diğer Makaleler* içinde, ed. Egemen Seyfettin Kuşcu, çev. Recep Demir, 139-166, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2023.

Quine, W.V.O. "Ontolojik Görelilik." *Ontolojik Görelilik ve Diğer Makaleler* içinde, ed. Egemen Seyfettin Kuşcu, çev. Ramazan Atıl Karabey, 45-89, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2023.

Wellman, Henry M. ve Karen, Lind. *Reading Minds: How Childhood Teaches Us to Understand People*. New York: Oxford University Press, 2020.